

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.4.143-150>

Didaktická analýza písaniek pre 1. ročník

Didactic Analysis of Textbooks for the 1st Grade

Lenka Szentesiová, Mária Vörösová

Abstract

The present paper focuses on a didactic analysis of the most used sets of writing books used for writing practice in the first year of primary education. The paper has a theoretical-research character, its theoretical part analyses the importance of writing in the cognitive and motor development of the pupil, the research part in the form of a questionnaire analyses the criteria for the selection of individual sets of writing materials from the point of view of teachers - elementarists. The aim of the research part of the paper is to provide view of the criteria applied by the educators in the selection of writing materials and the process of practicing writing.

Keywords: Scripture. Writing. Script. Syllabary. Questionnaire.

Písanie a jeho miesto v živote

Písanie charakterizujeme ako tvorivý a kognitívne podmienený proces vyžadujúci presné pohyby ruky, ako aj koordináciu pohybov očných svalov a vyzretosť centrálnej nervovej sústavy. Bez týchto kognitívnych predpokladov nie je možné naučiť sa písať (Šupšáková, 1996). Belešová a Kuchtová (2020) písanie chápu ako aktívnu a produktívnu činnosť, ktorej zmysel spočíva v sprostredkovaní poznatkov a vedomostí okolitému svetu. Osvojenie si zákonitostí vzniku písanej reči, resp. písma, si vyžaduje etapovitosť, nácvik jednotlivých tvarov, ktorých súvzťažnosť vytvára písmeno, na jeho základe potom vzniká slabika a neskôr slovo (Pardel, 1966).

Úroveň i vývin písania jednotlivca zásadne ovplyvňujú viaceré faktory. Ďurošová (2007) ich diferencuje na všeobecné a špecifické. V rámci **všeobecných faktorov** uvádza:

- aktuálny zdravotný stav dieťaťa, úroveň inteligencie, motivácie, emocionálnej stability a pripravenosti na školu;
- sociálnu, ekonomickú a kultúrnu úroveň rodiny, resp. vzdelanostnú úroveň zákonných zástupcov dieťaťa;
- učiteľa, jeho osobnosť, didaktickú pripravenosť.

Špecifické faktory charakterizujeme zároveň aj ako perцепčné, kognitívne a psycho-motorické. Patria k nim: schopnosti rečové, zrakového i sluchového vnímania, koordinácie zraku a pohybu; priestorová aj stranová orientácia, jemná motorika, pamäť na tvary a písacie pohyby.

Didaktické prístupy k písaniu v slovenských učebniciach pre prvý ročník

Najznámejšou a často využívanou je **hlásková analyticko-syntetická metóda**, ktorá bola základným stavebným komponentom pri tvorbe šlabikárov a písaniek od troch kolektívov autorov šlabikárov a k nim prislúchajúcich sád písaniek (Virgovičová, L. – Virgovičová, Z.; Hirschnerová a kol.; Striežovská a kol.). Táto metóda je najlogickejšou a najľahšie aplikovateľnou vzhľadom na alfabetycký princíp slovenčiny, v ktorom jedna graféma zodpovedá jednej fonéme (okrem hlások z dvoch grafém – tzv. zložky: ch, dz, dž). Jej základom je pochopenie nepriameho prístupu k vzniku lexikónu – postupu od čítania písmen a slabík k slovám a vetám (Máčajová – Grofčíková – Zajacová, 2017). Najskôr prebieha rozklad počutých slov na slabiky a hlásky (vrátane vyslovenia a sluchového rozpoznávania začiatkovej hlásky slova, aby sa dostatočne automatizovala ich forma) spolu s poznávaním ich podoby. Následne v druhej fáze nastáva opačný proces – syntéza, čiže spájanie hlások do slabík i slov a ich vyslovovanie nahlas. Tomuto procesu hovoríme automatizácia. Žiaci si týmto spôsobom osvojujú hláskový aj grafický kód reči.

Odlíšnú metódu, podľa ktorej sú zostavené šlabikáre a zošity písania od Štefekovej – Culkovej, nazvali autorky tzv. **syntetická slabiková metóda**. Vychádzala z neuro- psychologického modelu čítania, ktorý neskôr aplikovali aj na písanie a jeho špecifiká (Bakker, 1990). Založiť svoju koncepciu na syntéze slabík sa rozhodli na základe skúseností z praxe, kedy napriek bezproblémovému priebehu prípravného obdobia žiaci mali ťažkosti so spájaním slov do slabík a slabiku nečítali viazane, ale oddelene.

Podobne sa autorky zamerali aj na problematické situácie pri počiatočnom písaní, vďaka ktorým vyčlenili štyri štruktúrne prvky dodržaním ktorých vznikne konkrétne písmeno, pričom každý z nich je znázornený inou farbou. Priradením farby k zodpovedajúcemu prvku vzniklo písmeno a tento postup bol dostatočne logickým na to, aby sa žiaci vyhli mechanickému odpisovaniu bez poznania súvislostí. Prihliadnuc k určenej zvolenej metóde nácviku čítania a písania je charakteristická postupnosť tvarov a prvkov, ktorých výsledkom je konkrétne písmeno. Nižšie uvádzame prehľadovú tabuľku usporiadania týchto prvkov tak, ako sú zastúpené v jednotlivých písankách.

Tab. 1: Prehľad základných tvarov písmen v písankách jednotlivých autorov (Zdroj: Vörösová, 2022)

Virgovičové (2021)	Štefeková – Culková (2019)	Hirschnerová akol. (2013)	Striežovská a kol. (2015)
kruh	sklonová čiara (zhora)	krivá čiara, vodorovná priamka	krivá čiara, vodorovná čiara
ovál	pravý oblúk	sklonové čiary (zdola, zhora)	krivá čiara, vodorovná čiara - opakovanie
vodorovná čiara	dolný zátrh	vratný ťah	sklonová čiara (zhora)
sklonové čiary (zdola, zhora)	horný zátrh	dolný zátrh	horný zátrh
vratný ťah	vratný ťah	horný zátrh	dolný zátrh
horný zátrh	dolná slučka	pravý oblúk	zložený zátrh
dolný zátrh	horná slučka	horná slučka	pravý oblúk
dolná slučka	zložený "záhyb" (zátrh)	dolná slučka	vratný ťah
zložený zátrh	časť oválu, príprava na písané E	polovál	horná slučka
horná slučka	ovál	zložený zátrh	dolná slučka
polovál	polovál		polovál
			časti písaných písmen

Pri znalosti koncepcií jednotlivých šlabikárov a k nim prislúchajúcich písaniek je zjavné, že výber konkrétneho didaktického materiálu je veľmi dôležitý a pedagógovia pri ňom zohľadňujú viacero kritérií. Medzi najdôležitejšie patria: rozloženie na strane, prehľadnosť a prítomnosť návodných obrázkov, ktoré pomáhajú pri nácviku grafického tvaru písma. Nie vždy však majú učitelia bezprostrednú možnosť zasiahnuť do výberu učebných materiálov.

Metodológia výskumu a charakteristika výskumnej vzorky

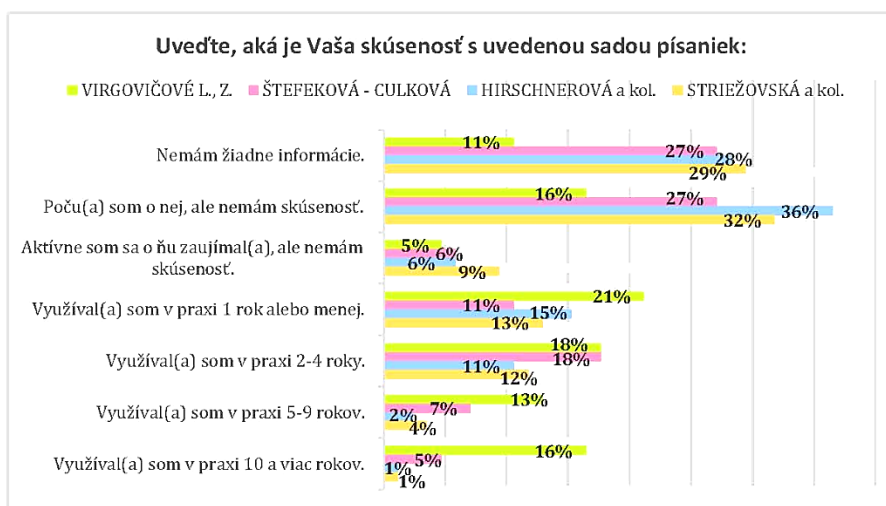
Základom výskumnej práce, okrem stanovenia cieľa, bolo zostavenie dotazníka, ktorý mal podobu elektronického formulára. Dotazník neobsahoval ukážky z konkrétnych písaniek, zámerom takéhoto prístupu bolo, aby sa respondenti vyjadrili len k tým písankám, s ktorými majú skúsenosť. Po pilotnom odskúšaní dotazníka, sme ho neskôr rôznymi formami adresovali širokej vzorke respondentov, celkový počet odoslaných dotazníkov bol 400. Celkovo sa vrátilo 85 odpovedí, návratnosť teda predstavovala 21%. Nízka návratnosť vyplývala aj zo skutočnosti, že dotazník obsahoval až 38 položiek,

čo mohlo učiteľov odrádzať od vyplňania na rozdiel od jednoduchších dotazníkov. Spracovanie, vyhodnotenie údajov aj interpretácia našich zistení prebiehali počas marca a apríla 2022. Dotazník bol vyplnený respondentmi, ktorých vekové zastúpenie bolo v každej z hľadaných vekových kategórií. Najviac zastúpená bola veková kategória 40-49 (35%) rokov, tiež 40-49 rokov (33%) a najmenej vek 60 a viac rokov (6%).

Interpretácia výskumných zistení

V tejto časti uvádzame získané údaje prostredníctvom dotazníka znázornené súhrnne prostredníctvom spracovania do stĺpcových grafov. Typ grafu aj jeho horizontálny smer sme zvolili na základe charakteru položiek dotazníka. V ťažiskových položkách sme sa zamerali na hodnotenie konkrétnych sád písaniek jednotlivito na základe skúsenosti.

Graf 1: Schválené sady písaniek a povedomie učiteľov o nich
(Zdroj: Vörösová, 2022)

Z grafu 1 môžeme jasne vidieť, že najznámejšia koncepcia písaniek prislúcha k tzv. Hupsovmu šlabikáru od Hirschnerovej, vedomosť o nej má 36% respondentov. 11% respondentov nemá žiadne informácie o písankách od Virgovičových, u ostatných troch koncepcií je číslo skoro trojnásobne vyššie. Pozoruhodným zistením je, že iba 5-9% učiteľov sa aktívne zaujímal o iné písanky, než využívalo v minulosti alebo súčasnosti. Túto skutočnosť si vysvetľujeme ich prílišnou pracovnou vyťaženosťou. Najdlhšie využívané našimi respondentmi boli písanky Virgovičových – viac než 10 rokov až u 16% respondentov. Na základe získaných dát môžeme tvrdiť, že hodnotitelia celkovo vypovedajú o vysokej spokojnosti s uvedenými sadami písaniek.

Najvyššie celkové hodnotenie bolo pridelené písankám od Hirschnerovej (získané body spriemerované na hodnotu 4,8), čo zrejme vyplýva aj z toho, že je najznámejšia. Po nej nasledovala Virgovičová (4,4), Striežovská (4,3) a na poslednom mieste Štefeková – Culková (4,1). Toto hodnotenie je však determinované veľkou mierou subjektivity.

Ďalší graf poskytne pohľad na to, ako hodnotia pedagógovia dôležité štruktúrne prvky jednotlivých písaniek. Tie sú pre žiakov dôležité tak z didaktického, ako aj z orientačného hľadiska. Opäť sa však ukáže, že na celkové hodnotenie kvality má dosah osobná skúsenosť s konkrétnou písankou.

Graf 2: Hodnotenie jednotlivých komponentov písaniek pedagógmi (Zdroj: Vörösová, 2022)

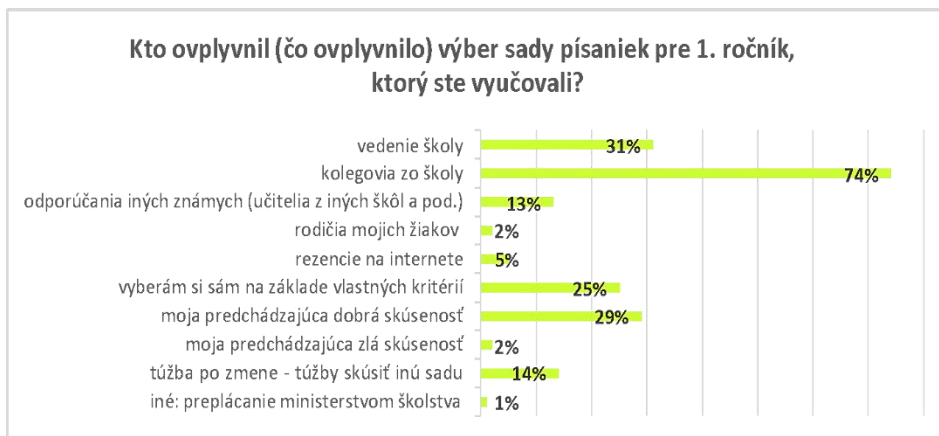
Na škále 1-5 uveďte, do akej miery považujete nasledujúci **obsah dvojstrany** v sade písaniek za didakticky vyhovujúci. (1=vôbec nevyhovuje; 5=úplne vyhovuje)

V každej z hodnotených súčastí dvojstrany písaniek bolo pridelené najvyššie hodnotenie písanke od Virgovičových. Za najviac didakticky vyhovujúci aspekt bola vybraná veľkosť zmenšených písmen a najmenej vyhovujúci bol počet riadkov na písanie písmena voľne. Veľkosť zmenšených písmen je dôležitým neterminujúcim prvkom pri nácvikovej etape písania. Medzi sadami neboli veľké rozdiely v hodnoteniach, zväčša sa pohybovali nad hodnotou štyri vo všetkých aspektoch, jedine čiastkové hodnotenia písanky od Hirschnerovej sa pohybovali tesne pod hranicou 4 %. Z uvedeného vyvodzujeme, že primeraný počet riadkov na písanie písmena voľne vnímajú

učitelia najkritickejšie, a teda je náročné odhadnúť jeho primeraný rozsah. Nemožno však s istotou vyvodiť, či tento rozsah považujú za nedostatočný alebo príliš rozsiahly.

Graf 3: Faktory výberu písaniek pedagógmi (Zdroj: Vörösová, 2022)

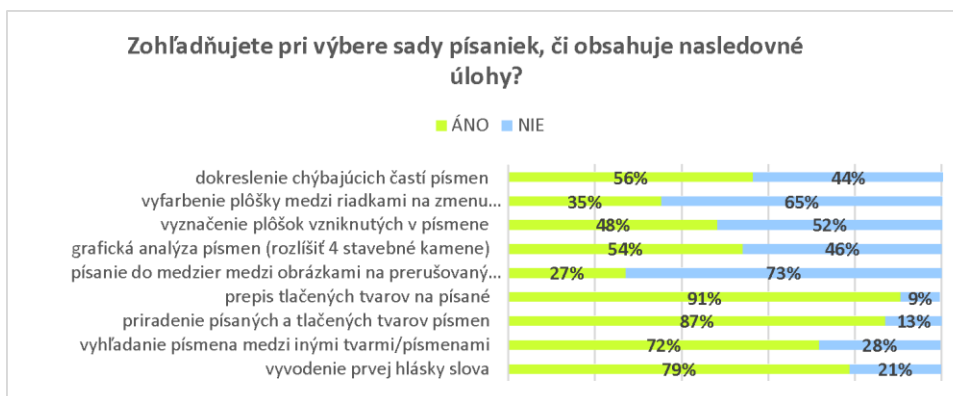
Respondenti využili všetky z predkladaných možností, v poslednej doplnili riadenie výberu v závislosti od financovania učebných materiálov od MŠVVaŠ SR. Z grafu vidíme, že zásadný vplyv na výber písanky majú kolegovia a známi zo školy (až 74%), najmä kolegovia vyučujúci ďalšie prvácke triedy, ako respondenti konkretizovali pri odpovedi „čiastočne“ v inej položke („po dohode s kolegami“, „ako kolektív sme sa zhodli...“). Druhým najväčším vplyvom je vedenie školy (31%), čo si interpretujeme súčinne s otvorenou položkou, resp. odpoveďou na ňu („nemala som možnosť výberu“; „v škole bolo zaužívané...“) ako stav, kedy učiteľ nemá vytvorené podmienky na presadzovanie iného typu písanky, ale podriaďuje sa objednaniu rovnakých písaniek pre všetky prvé triedy. Z odpovedí respondentov je zrejmé, že školy mávajú už zaužívaný systém a ich vedenie nepocituje potrebu hľadať alternatívy pri didaktike písania, resp. potenciálne lepšie možnosti, ale zotráva v status quo.

Ďalšia položka sa orientuje na typy úloh, ktoré v písanke žiaci plnia. Najvyššie skóre (91%) dosiahla úloha na písanie tlačených tvarov v písanej podobe, čo poznáme pod pojmom prepis. 9% respondentov sa na túto úlohu pri výbere písanky nezameriava napriek tomu, že prepis je požiadavkou na žiaka podľa vzdelávacích štandardov ŠVP (2015). Predpokladáme, že títo učitelia považujú prepis za samozrejmu súčasť písanky vzhľadom na požiadavky kurikula a preto ju nezohľadňujú pri výbere sady.

Učitelia však kladú dôraz aj na nácvik všetkých tvarov písmen (tlačených aj písaných), ale aj na vyvodenie prvej hlásky slova, čo je základným komponentom analyticko-syntetickej metódy didaktiky čítania a písania.

Graf 4: Preferencia úloh obsiahnutých v písankách

(Zdroj: Vörösová, 2022)

Záver

V našom príspevku sme zistili názory pedagógov na aktuálne využívané sady písaniek používané pri osvojovaní a nácviku elementárneho písania. Z výskumných dát vyplynulo, že každý z používaných materiálov má svoje klady i zápory, autori každého z nich však zohľadňovali tak požiadavky kurikula pre primárne vzdelávanie, ako aj základné didaktické, metodické a názorné činitele, ktoré vplývajú na schopnosť učenia sa u dieťaťa, resp. žiaka. Veríme, že zásluhou kompetentnosti učiteľov, ale tiež entuziazmu „malých“ žiakov budú nielen v tejto oblasti v budúcej didaktickej praxi dosahované stále lepšie výsledky.

Bibliografia

- Bačíková, M. – Janovská, A. 2018. *Základy metodológie pedagogicko-psychologického výskumu. Sprievodca pre študentov učiteľstva*. Košice : Šafárik Press. 154 s. ISBN 978-80-8152-695-4.
- Bakker, D. 1990. *Neuropsychological Treatment of Dyslexia*. New York : Oxford University Press, 1990. 106 p. ISBN 978-80-1950-613-21.
- Belešová, M., – Kuchtová, K. 2020. Čo si žiaci v primárnom vzdelávaní predstavujú pod pojmami čítanie alebo písanie – analýza kresieb žiakov. In *Komenský*. Roč. 145, č. 2. s. 27-33. ISSN 0323-0449.
- Ďurošová, E. 2007. *Metódy začiatočného čítania a písania*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2007. ISBN 978-80-8083-497-5.
- Hirschnerová, Z. a kol. 2013. *Písanie pre 1. ročník – súbor predpisových zošitov k Hupsovmu šlabikáru (1. až 6. zošit)*. [online]. Bratislava : AITEC, 2013. [cit. 2022- 02-08]. 192 s. Dostupné na:

- <<https://www.aitec.sk/produkt/pisanie-pre-1-rocnik-subor-predpisovych-zositov-k-hupsovmu-slabikaru--157>>. ISBN 978-80-8146-046-3.
- Máčajová, M. – Grofčíková, S. – Zajacová, Z. 2017. *Fonologické uvedomovanie ako prekurzor vývinu gramotnosti*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 95 s. ISBN 978-80-558-1212-0.
- Pardel, T. 1966. *Písaná reč, jej vývin a poruchy u detí*. Bratislava : SPN, 1996. 225 s. ISBN 67-217-66.
- Striežovská, J. a kol. 2015. *Písanie pre 1. ročník základných škôl, 1. až 6. zošit k šlabikáru LIPKA*. Bratislava: AITEC, 2015. 192 s. ISBN 978-80-8146-101-9.
- Šupšáková, B. 1996. *Písané písmo v teórii a praxi*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 1996. 158 s. ISBN 80-223-0975-3.
- Štefeková, K. – Culková, R. 2019. *Písanie v 1. ročníku ZŠ (súbor 5 písaniek s predtlačou)*. Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, spol. s r. o. 136 s. ISBN 978- 80-8120-765-5.
- Virgovičová, L. – Virgovičová, Z. 2020. *Moje prvé čiary – blok prípravných cvikov pre 1. ročník ZŠ*. 24. vyd. Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, spol. s r. o., 2020. 48 s. ISBN 978-80-8120-754-9.
- Vörösová, M. 2022. *Obsahová analýza zošitov písania pre prvý ročník*. [Diplomová práca]. Bratislava, 2022. 81 s.

Zdroje grafov a tabuliek

- Vörösová, M. 2022. *Obsahová analýza zošitov písania pre prvý ročník*. [Diplomová práca]. Bratislava, 2022. 81 s.

Príspevok je súčasťou grantu KEGA č. 0026UK-4/2021 Preventívne stratégie špecifických porúch učenia z hľadiska grafomotoriky v predškolskom veku.

Mgr. Lenka Szentesiová, PhD.

Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta
Račianska 59, 813 34 Bratislava
szentesiova@fedu.uniba.sk

Mgr. Mária Vörösová

Súkromná základná škola Libellus
Mokrohájska cesta 3392/3
841 04 Bratislava - Karlova Ves
e-mail: *maria.vorosova@skolalibellus.sk*